

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาครูสังคมศึกษา: จากแนวคิดสู่การสร้าง
จิตสำนึกในการรับมือกับข่าวปลอมและวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง*

DEVELOPING DIGITAL CITIZENSHIP AMONG PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES
TEACHERS: FROM CONCEPTS TO CULTIVATING DIGITAL CIVIC CONSCIOUSNESS IN
ADDRESSING FAKE NEWS AND HATE SPEECH

วิธัญญา แซ่ลื้อ

Witunya Sailo

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University, Ratchaburi, Thailand

Corresponding author E-mail: Minmin1402@gmail.com

Tel: 085-339-6618

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิด และกลไกการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตในปัจจุบัน และการเรียนรู้ในรูปแบบวิถีถัดไป ท่ามกลางวิกฤตการณ์ข่าวปลอม และการแพร่กระจายของวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ที่ส่งผลกระทบต่อแบ่งขั้วทางความคิดในสังคมดิจิทัล การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนทักษะทางเทคนิคเท่านั้น แต่คือ การเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดสู่การสร้าง "จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล" ผ่านสมรรถนะองค์รวม 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านความรู้ มิติด้านทักษะ และมิติด้านคุณลักษณะหรือเจตคติ โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การสร้างวินัยแห่งการสื่อสาร การปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตราผู้อื่น และการสร้างวาทกรรมตอบโต้เชิงสร้างสรรค์ บทความนี้ได้นำเสนอกรอบแนวคิดการพัฒนาผ่าน "โมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ" ควบคู่กับยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล และเสวนาเชิงวาทกรรมโต้กลับ เพื่อบ่มเพาะให้นักศึกษามี "ภูมิคุ้มกันทางปัญญา" และเติบโตเป็น "ผู้นำความคิดดิจิทัล" ที่เปี่ยมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ในการทำหน้าที่เป็นต้นแบบและผู้อำนวยความรู้ที่พร้อมขับเคลื่อนค่านิยมประชาธิปไตย เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และร่วมปกป้องสิทธิเสรีภาพท่ามกลางความหลากหลายของสังคมยุคดิจิทัล นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันผลิตครูในการบูรณาการรายวิชาพลเมืองดิจิทัลเข้าสู่หลักสูตร และการระบุมสมรรถนะการรู้เท่าทันวาทกรรมเกลียดชังเป็นมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย และยั่งยืนในสังคมประชาธิปไตย

คำสำคัญ: พลเมืองดิจิทัล, นักศึกษาครูสังคมศึกษา, ข่าวปลอม, วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง, จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to present the concepts and mechanisms for developing digital citizenship among Pre-service Social Studies Teachers in the 21st century. In this current era and the subsequent Next Normal of learning, information technology plays a critical role in daily life, alongside pressing challenges arising from fake news crises and the proliferation of hate speech,

* Received 4 June 2026; Revised 4 July 2026; Accepted 17 July 2026

both of which significantly contribute to ideological polarization within the digital society. The synthesis and analysis reveal that fostering digital citizenship for social studies student teachers extends beyond merely enhancing technical skills or tool proficiency. Rather, it requires a holistic paradigm shift toward cultivating a "digital civic consciousness" across three integrated dimensions: knowledge, skills, and attributes or attitudes. Crucial pillars of this development include fostering communication discipline, rejecting stigmatizing or othering discourse, and formulating constructive counterspeech, alongside elevating the capacity to critically screen information. Furthermore, this article proposes a developmental framework through a "3-Dimensional Digital Citizenship Competence Model" integrated with experiential and active learning strategies, such as digital detective operations and counterspeech dialogues. These strategies are designed to cultivate intellectual immunity and nurture student teachers into becoming responsible "digital thought leaders" who serve as role models and learning facilitators capable of driving democratic values, respecting human dignity, and safeguarding rights and freedoms amid digital diversity in our globalized environment. Ultimately, policy recommendations are offered for teacher education institutions to integrate digital citizenship courses into both compulsory and higher education curricula, embed media literacy and hate speech awareness as professional teaching standards, and establish academic collaboration networks with external professional organizations and civic technology partners. These comprehensive and transformative measures aim to foster a safe, sustainable learning ecosystem within a democratic society, thereby developing progressive citizens equipped to advance a peaceful and equitable digital world for future generations.

Keywords: Digital Citizenship, Pre-service Social Studies Teachers, Fake News, Hate Speech, Digital Civic Consciousness

บทนำ

การเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ส่งผลให้ "ห้องเรียน" ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงพื้นที่ทางกายภาพอีกต่อไป แต่ได้ขยายขอบเขตสู่โลกแห่งการเรียนรู้ไร้พรมแดนที่ขับเคลื่อนด้วยวิถีถัดไปหรือ Next Normal การเปลี่ยนแปลงนี้มีสาเหตุหลักมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่พลิกผัน (Disruptive Technology) และวิกฤตการณ์ทางสุขภาพที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้วัฒนธรรมการศึกษาต้องปรับตัวสู่ระบบออนไลน์อย่างฉับพลัน ผู้นำแห่งการเรียนรู้จึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากการเน้นปฏิสัมพันธ์แบบพบหน้าในชั้นเรียนแบบเดิม สู่การใช้ห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom) และการเรียนรู้แบบผสมผสานที่สามารถเชื่อมต่อวิทยาการ จากทั่วทุกมุมโลกผ่านทรัพยากรดิจิทัลที่หลากหลาย และไร้ขีดจำกัด โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการเวลาเรียนรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพ

หัวใจสำคัญของการก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมสู่โลกยุคใหม่ คือ การบ่มเพาะความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) ซึ่งไม่ได้เน้นเพียงทักษะการใช้เครื่องมือ แต่คือ การสร้างภูมิคุ้มกัน และความฉลาดรู้ผ่านเสาหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เพื่อการเป็นนวัตกรรม คุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสิทธิและเสรีภาพบนพื้นที่ออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้นำเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้กับสังคม การเป็นพลเมืองดิจิทัลที่เข้มแข็งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายของข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะ

การรู้เท่าทันในยุคข่าวปลอม (Fake News) และการรับมือกับวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) ซึ่งมักแพร่กระจายผ่านกลไกทางจิตวิทยาที่กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกอันนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิด และระบบขั้นตอนวิธี (Algorithm) ที่สร้างอคติในการรับสาร แนวทางการรับมือผ่านกระบวนการคัดกรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ต่อด้วยการประเมินบริบทโดยใช้หลักการ "จิกซอร์ภาพความจริง" ที่นำข้อเท็จจริงหลายด้านมาประกอบกัน และการตระหนักถึงความรับผิดชอบเชิงจรรยาบรรณก่อนการส่งต่อเพื่อหยุดยั้งวงจรการแพร่กระจายของข้อมูลที่บิดเบือน และการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ในสังคมออนไลน์อย่างยั่งยืน (Educa, 2565)

ในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนดังกล่าว กลุ่มเป้าหมายสำคัญที่มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ คือ “นักศึกษาครูสังคมศึกษา” ในฐานะแม่พิมพ์ของชาติที่จะต้องไปทำหน้าที่บ่มเพาะค่านิยม และจริยธรรมพลเมืองแก่เยาวชนในอนาคต กระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแนวคิดที่ตอบโจทย์จึงต้องมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่สามารถยกระดับจากระดับ “แนวคิด” ไปสู่การสร้าง “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงตนได้อย่างปลอดภัย และสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ผ่านขั้นตอนสำคัญ เช่น การวิเคราะห์บริบทต้นทุนท้องถิ่นผสมผสานกับความต้องการของโลกดิจิทัล การกำหนดจุดหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งพลเมืองที่เก่งและดี มีทัศนคติปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตรา (Non-Othering) และมีวินัยแห่งการสื่อสารผ่านการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงสื่อสมัยใหม่เข้ากับวิถีชีวิตจริง (ชรินทร์ มั่งคั่ง และสุวิรินทร์ สุวรรณจักร, 2567)

การเรียนรู้จึงอยู่ที่การก้าวผ่านอุปสรรคสู่ “ประตูบานใหญ่” แห่งโอกาส บทความวิชาการฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดและกลไกการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 โดยมีขอบเขตครอบคลุมตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทความท้าทายในยุคข้อมูลบิดเบือน วิกฤตการณ์ข่าวปลอม และการแพร่กระจายของวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ไปจนถึงการเปิดเผยแนวทางการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านโมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ภายใต้แนวคิดหลักที่เชื่อมั่นว่า เมื่อนักศึกษาครูได้รับการบ่มเพาะให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมดิจิทัล มีภูมิคุ้มกันทางปัญญาและจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อที่เข้มแข็ง ย่อมสามารถยกระดับบทบาทสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวก และผู้นำความคิดดิจิทัล (Digital Thought Leader) ที่พร้อมจะพาผู้เรียนก้าวข้ามขีดจำกัดของเทคโนโลยี ขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวผ่านทุกความท้าทาย และร่วมสร้างสังคมดิจิทัลที่เต็มไปด้วยความเข้าใจ (Empathy) ตลอดจนปกป้องสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยบนโลกที่ไร้พรมแดนได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดพื้นฐาน (Theoretical Framework)

ในโลกยุคศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เชื่อมเข้ากับวิถีชีวิต การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างแยกไม่ออก ทำให้ “พื้นที่ดิจิทัล” กลายเป็นทั้งห้องเรียน สื่อกลาง และเวทีของการต่อรองเชิงอำนาจทางวาทกรรม การก้าวข้ามจากสถานะ “ผู้ใช้งานเทคโนโลยี” ไปสู่ “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizenship) จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนทักษะการใช้เครื่องมือ หากแต่เป็นการพัฒนาสมรรถนะองค์รวม (Holistic Competency) ที่ผสมผสานมิติความรู้ ทักษะ และเจตคติทางจริยธรรมเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษาในฐานะแม่พิมพ์ที่จะต้องส่งต่อค่านิยมประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองแก่เยาวชนในอนาคต

1. รากฐานสมรรถนะและภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล

ฐานคิดสำคัญของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล คือ แนวคิดสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ ที่ครอบคลุมทั้งการรู้เท่าทันสื่อ การมีจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม สมรรถนะเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงกำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศทางจริยธรรม” ในการนำทาง ท่ามกลางกระแสข้อมูลที่ถูกรสร้าง และแพร่กระจายอย่างไร้ขีดจำกัด

ในบริบทข่าวปลอม (Fake News) และข้อมูลบิดเบือน ที่อาศัยกลไกจิตวิทยา และระบบขั้นตอนวิธี (Algorithm) เพื่อกระตุ้นอารมณ์ และตอกย้ำอคติผ่านภาวะกรงขังทางความคิด (Filter Bubbles) และห้องสะท้อนเสียง (Echo Chamber) พลเมืองดิจิทัลจำเป็นต้องมี “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” (Intellectual Immunity) เพื่อไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลลวง การสืบเสาะหาความจริงจึงต้องใช้กระบวนการเชิงวิพากษ์ เช่น การสังเกตเชิงวิพากษ์ (Critical Observation) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการเทียบเคียงข้อเท็จจริงจากหลายมุมมอง ควบคู่กับการตระหนักถึง “ความรับผิดชอบในการสื่อสาร” ก่อนการแชร์หรือส่งต่อข้อมูลใด ๆ แนวคิด “พลังแห่งการหยุดคิด” (The Power of Pause) จึงเป็นกลไกทางจิตสำนึกที่ทำหน้าที่หยุดยั้งวงจรแพร่กระจายของข้อมูลลวงในสังคมออนไลน์ (Educa, 2565)

2. การรับมือกับวาทกรรมสร้างความเกลียดชังและการแบ่งขั้ว

อีกมิติที่สำคัญของโลกดิจิทัล คือ การที่พื้นที่ออนไลน์กลายเป็นเวทีของการผลิต และแพร่กระจาย “วาทกรรมสร้างความเป็นอื่น” (Othering) และ “ความเป็นอื่น คือ ศัตรู” (Otherness as Enemy) ซึ่งเป็นกลไกเชิงวาทกรรมที่ใช้ภาษาสร้างภาพแทน (Representation) เพื่อให้บางกลุ่มถูกตีตรา ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และผลักออกไปสู่ตำแหน่งของผู้ถูกกล่าวหา ปรัชญาการนี้ใกล้เคียงกับการแบ่งขั้วทางความคิด (Polarization) ที่ทำให้ผู้คนขาดการยอมรับฟังความเห็นต่าง และปิดกั้นเสรีภาพทางปัญญาในห้องเรียน และสังคม (ศรีรัช ลอยสมุทร, 2563)

ในเชิงพลเมืองศึกษา ปรัชญาการนี้วาทกรรมเกลียดชัง (Hate Speech) จึงเป็นทั้งความทำลาย และโจทย์เชิงจริยธรรมที่นักศึกษาครูสังคมศึกษาต้องเรียนรู้ที่จะรับมือผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ การทำความเข้าใจบริบททางอำนาจ และการตระหนักถึงผลกระทบของถ้อยคำที่ส่งต่อในพื้นที่สาธารณะ การพัฒนาวุฒิภาวะในการยอมรับความแตกต่าง เคารพความหลากหลาย (Diversity) และรักษาพื้นที่ดิจิทัลให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ปลอดภัย และสร้างสรรค์ จึงเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นพลเมืองดิจิทัลในมิติของการอยู่ร่วมกัน (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

3. กรอบพลเมืองดิจิทัลเชิงองค์รวม และบทบาทครูสังคมศึกษา

เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเปลี่ยนผ่านจากสถานะ “เครื่องมือสนับสนุนการสอน” ไปสู่การเป็น “สภาพแวดล้อมหลักของชีวิต และการเรียนรู้” บทบาทของนักศึกษาครูสังคมศึกษาจึงต้องเปลี่ยนจาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” ไปสู่ “ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ดิจิทัล” (Digital Facilitator) การเปลี่ยนผ่านนี้ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดระดับสากล ทั้ง ISTE Standards และกรอบ Media and Information Literacy ของยูเนสโก (International Society for Technology in Education, 2019) ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีจริยธรรม เข้าใจสิทธิ และความรับผิดชอบ รู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ และสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) มากกว่าการใช้เพื่อทำลาย (UNESCO, 2021)

4. จากแนวคิดสู่จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล

หัวใจของกรอบแนวคิดพื้นฐานนี้อยู่ที่การมอง “ความเป็นพลเมืองดิจิทัล” ไม่ใช่เพียงผลลัพธ์ของการส่งผ่านความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการฝึกทักษะทางเทคนิค หากแต่เป็น “กระบวนการเปลี่ยนผ่านภายใน” ที่นำไปสู่การก่อรูปของ “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่กำกับ ทำที่ การตัดสินใจ และการใช้เทคโนโลยีของนักศึกษาครูอย่างต่อเนื่อง แม้จะเผชิญกับข้อมูลที่บิดเบือน หรือวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง

ในมิตินี้ สมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ โดยเฉพาะด้านจริยธรรม และการเอาใจใส่ (Digital Empathy) ทำหน้าที่เป็นฐานของการพัฒนาจิตสำนึกว่าการกระทำบนโลกเสมือนส่งผลต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่นอย่างไร ทักษะการตรวจสอบข้อมูลจึงไม่ใช่เพียง “ทักษะเชิงเทคนิค” แต่ถูกยกระดับเป็น “อาวุธทางปัญญา” ในการต่อต้านข่าวปลอมและวาทกรรมเกลียดชัง โดยมีจิตสำนึกความรับผิดชอบทำหน้าที่เป็นตัวกรองในการ

ตัดสินใจว่าจะเชื่อ แชร์ หรือนำข้อมูลไปใช้เพื่อสร้างหรือทำลาย (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

การเปลี่ยนผ่านจาก “แนวคิด” สู่ “จิตสำนึก” ในการสร้างพลเมืองดิจิทัล

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษามีใช้กระบวนการที่หยุดอยู่เพียงการส่งผ่านความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการฝึกทักษะเชิงเทคนิค หากแต่คือ “กระบวนการเปลี่ยนผ่านภายใน” ที่พาผู้เรียนจากระดับบ่มโนทัศน์ และสมรรถนะ ไปสู่การก่อรูปของ “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) ซึ่งทำหน้าที่กำกับกับการรับรู้ การสื่อสาร และการตัดสินใจในโลกออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

1. ความสัมพันธ์เชิงหนุนเสริมระหว่าง “พลเมืองดิจิทัล” และ “จิตสำนึกความรับผิดชอบ”

มิติแรกของการเปลี่ยนผ่าน คือ ความสัมพันธ์เชิงหนุนเสริมระหว่างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัลกับจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม สมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ โดยเฉพาะด้านจริยธรรม การรู้เท่าทันสื่อ และการเอาใจใส่ (Digital Empathy) ทำหน้าที่เป็นฐานให้ผู้เรียนตระหนักว่าการกระทำบนโลกเสมือนมีผลกระทบต่อทั้งชีวิตตนเอง และของผู้อื่น พลเมืองดิจิทัลที่ดี ต้องมีทั้งทักษะการใช้เทคโนโลยี ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ข้อมูล และจิตสำนึกในการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อสมรรถนะ และจิตสำนึกทำงานร่วมกัน ผู้เรียนจึงเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีเพื่อความบันเทิงหรือการบริโภคข่าวสาร ไปสู่การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) และการสร้างสรรค์สาธารณะ มากกว่าการใช้เพื่อการทำลาย (Rachelle Dené Poth, 2023)

2. ทักษะการตรวจสอบข้อมูลในฐานะ “อาวุธทางปัญญา” ต่อต้านข่าวปลอม และวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง

มิติที่สอง คือ การยกระดับทักษะตรวจสอบข้อมูลจาก “ทักษะเชิงเทคนิค” ไปสู่ “อาวุธทางปัญญา” ในการต่อต้านข่าวปลอม และวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง เดิมทีการตรวจสอบข้อมูลอาจถูกมองเป็นเพียงวิธีการเชิงขั้นตอน (Technical Skill) เช่น การตรวจสอบแหล่งที่มา หรือการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง แต่เมื่อทักษะเหล่านี้ถูกหลอมรวมกับจิตสำนึกความรับผิดชอบ ทักษะตรวจสอบข้อมูลจะทำหน้าที่เป็น “ตัวกรองทางคุณค่า” (Value Filter) ที่ช่วยให้ นักศึกษาครูตัดสินใจว่าจะหยุดแชร์ ตั้งคำถาม หรือสร้างคำอธิบายใหม่ แทนการส่งต่อข้อมูลบิดเบือน

3. ทักษะคิดหลักสามด้าน: กลไกก่อรูปตัวตนครูพลเมืองดิจิทัล

มิติที่สาม คือ การก่อรูป “ตัวตนครูพลเมืองดิจิทัล” ผ่านทักษะคิดหลัก 3 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตรา (Non-Othering Attitude): นักศึกษาครูต้องยึดถือหลักการไม่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการโจมตี หรือลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น แม้จะมีความเห็นต่างทางการเมือง หรือสังคมก็ตาม (Rachelle Dené Poth, 2023)

ด้านที่ 2 วินัยแห่งการสื่อสาร (Communication Discipline): การสร้างจิตสำนึกว่า “การหยุดแชร์” อาจเป็นการปกป้องสังคมอย่างหนึ่ง นักศึกษาครูต้องเป็นแบบอย่างในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเข้มงวดก่อนส่งต่อ เพื่อป้องกันความวุ่นวายในสังคมออนไลน์ (จิราภรณ์ เต็มพรสิน และคณะ, 2567)

ด้านที่ 3 การสร้างวาทกรรมสร้างสรรค์ (Counter-Narrative): แทนที่จะตอบโต้ความเกลียดชังด้วยความเกลียดชัง (Hate for Hate) นักศึกษาครูควรถูกฝึกให้ใช้ทักษะสังคมศึกษาในการสร้าง “วาทกรรมทางเลือก” ที่ตั้งอยู่บนเหตุผล ข้อเท็จจริง และความเห็นอกเห็นใจ เพื่อลดความขัดแย้งในพื้นที่สาธารณะ (ชรินทร์ มั่งคั่ง และ สุวสินทร์ สุวรรณจักร, 2567)

แนวทางการพัฒนา : กรอบแนวคิดและนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองดิจิทัล

ในบริบทของการผลิตครูสังคมศึกษา การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล จึงต้องเปลี่ยนผ่านจากการจัดการเรียนรู้ทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศแบบแยกส่วน (Fragmented IT Skills) ไปสู่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเชิงองค์รวม (Holistic Digital Integration) เพื่อสร้างเสริมสมรรถนะในทุกมิติ ให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ และบริบททางสังคมไทย ทั้งนี้ เทคโนโลยีไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือประกอบการสอน แต่เป็นทั้งพื้นที่สาธารณะ พื้นที่การเรียนรู้ และพื้นที่สร้างความหมายทางสังคมที่ครูในอนาคตต้องสามารถใช้เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ความเข้าใจ และการทำงานร่วมกับความหลากหลายได้อย่างสร้างสรรค์ หลักสูตรการเข้าใจดิจิทัลสำหรับพลเมืองไทยก็สะท้อนหลักการในทิศทางเดียวกันว่า พลเมืองดิจิทัลควรได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านความรู้ ทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ กรอบแนวคิดการพัฒนาในบทความนี้จึงสามารถสังเคราะห์เป็น 3 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมต่อกัน ได้แก่ โครงสร้างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และกลไกการประเมินและสะท้อนคิด

องค์ประกอบที่ 1 คือ โครงสร้างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ (The Tri-Core Model) (เสวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบผลลัพธ์การเรียนรู้สำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

มิติที่ 1 ด้านความรู้ (Cognitive Dimension) มุ่งสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับตรรกะของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร อำนาจของระบบขั้นตอนวิธี กลไกของการคัดเลือกข้อมูล ตลอดจนกฎหมาย จริยธรรม และระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโลกไซเบอร์ ในมิตินี้ นักศึกษาครูจำเป็นต้องพัฒนา “ความเข้าใจเชิงโครงสร้าง” ที่ทำให้สามารถถอดรหัสภาษาดิจิทัล และวิเคราะห์ความหมายที่ซ่อนอยู่ในสื่อออนไลน์ได้อย่างมีวิจารณญาณ ไม่ใช่เพียงรับสารตามที่เทคโนโลยีนำเสนอ (สุภาภรณ์ เกียรติสิน, 2562)

มิติที่ 2 คือ ด้านทักษะและสมรรถนะเชิงปฏิบัติการ (Functional Dimension) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการลงมือกระทำอย่างมีเหตุผลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล แกนสำคัญของมิตินี้ คือ สมรรถนะการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking Proficiency) การสืบเสาะข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) และการสร้างสรรค์สื่อที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อพิจารณาในบริบทของครูสังคมศึกษา ทักษะดังกล่าวไม่ใช่เพียงความสามารถส่วนบุคคล แต่เป็นทุนทางวิชาชีพที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อชาวปलอม วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง และการบิดเบือนความหมายในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น ทักษะปฏิบัติการจึงเป็นพื้นที่ “ความรู้” ถูกแปลงให้เป็น “การกระทำ” ที่มีคุณค่าและตรวจสอบได้ในโลกแห่งความเป็นจริง (อุษา บิ๊กกินส์, 2566)

มิติที่ 3 คือ ด้านคุณลักษณะและเจตคติ (Affective Dimension) ซึ่งเป็นแกนกลางของการหล่อหลอมจิตสำนึกพลเมืองดิจิทัลให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคง หากมิติด้านความรู้ตอบคำถามว่าผู้เรียนควรเข้าใจอะไร และมิติด้านทักษะตอบว่าผู้เรียนควรทำอะไรได้ มิติด้านเจตคติก็ทำหน้าที่กำกับว่า ผู้เรียนจะใช้ความรู้และทักษะนั้นไปเพื่อเป้าหมายใด ในกรอบนี้ จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล (Digital Civic Consciousness) หมายถึง ความรับผิดชอบเชิงจรรยาบรรณต่อการสื่อสาร การให้คุณค่าต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ดิจิทัล การไม่สร้างวาทกรรมตีตราความเป็นอื่น และการยึดมั่นในสันติวัฒนธรรมดิจิทัล ด้วยเหตุนี้ Tri-Core Model จึงไม่ควรถูกมองเป็นเพียงโครงสร้างจำแนกสมรรถนะ แต่ควรถูกมองเป็นกรอบพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงปัญญา ทักษะ และจิตสำนึกเข้าด้วยกัน

องค์ประกอบที่ 2 คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Strategies) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเปลี่ยนสมรรถนะ ในเชิงแนวคิดให้กลายเป็นประสบการณ์จริงของผู้เรียน การออกแบบการเรียนรู้ในส่วนนี้ ต้องตั้งอยู่บนหลักการว่า นักศึกษาครูจะไม่สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลได้อย่างลึกซึ้ง หากไม่ได้เผชิญกับสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในโลกดิจิทัล ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สังเกต วิเคราะห์ ตั้งคำถาม ตัดสินใจ และสะท้อนผลจากการกระทำของ

ตนในบริบทที่มีความซับซ้อนของข้อมูลข่าวสารและความหลากหลายทางความคิดเห็น (Educa, 2565) ซึ่งผู้เรียนต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงรับรู้เชิงทฤษฎีเท่านั้น

ในเชิงกิจกรรม ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล (Digital Detective Workshop) การฝึกสมรรถนะการตรวจสอบข่าวปลอม การพิจารณาเจตนาของผู้ผลิตสื่อ และการตัดสินใจอย่างรอบคอบก่อนเชื่อหรือแชร์ข้อมูล กิจกรรมนี้จึงไม่ได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียน “จับผิดข่าว” แต่ต้องการสร้างวินัยทางปัญญาและความรับผิดชอบเชิงวิชาชีพให้นักศึกษาครูในฐานะผู้คัดกรองความจริงในพื้นที่สาธารณะ เสวนาเชิงวาทกรรม และวาทกรรมโต้กลับ (Discourse Analysis & Counter-Narrative) ที่มีบทบาทเกินกว่าการวิเคราะห์ข้อความเกลียดชัง เพราะเป็นพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านภาษากับอำนาจ มองเห็นกระบวนการสร้างความเป็นอื่น และทดลองผลิตวาทกรรมทางเลือกที่ใช้เหตุผลข้อเท็จจริง และความเห็นอกเห็นใจเป็นฐาน ส่วนโครงการสังคมศึกษาฐานดิจิทัล (Digital-Based Social Studies Project) ช่วยเชื่อมการเรียนรู้จากห้องเรียนไปสู่การสร้างประโยชน์สาธารณะ โดยให้นักศึกษาครูใช้ความรู้ และทักษะที่สั่งสมมาออกแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลในชุมชนหรือโรงเรียนฝึกประสบการณ์ (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

องค์ประกอบที่ 3 คือ กลไกการประเมินและสะท้อนคิด (Assessment and Reflection Loop) ซึ่งทำหน้าที่เป็นวงจรการเรียนรู้ และเปลี่ยนประสบการณ์ให้กลายเป็นการพัฒนาภายในอย่างต่อเนื่อง เพื่อหลีกเลี่ยงการประเมินแบบแยกส่วน การประเมินในรอบนี้ จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการทดสอบความรู้เกี่ยวกับสื่อดิจิทัลหรือความสามารถในการใช้เครื่องมือ แต่ต้องครอบคลุมถึงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การตัดสินใจในสถานการณ์คลุมเครือ การสื่อสารอย่างรับผิดชอบ และการเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติของผู้เรียน การสะท้อนคิด (Reflective Practice) มีบทบาทสำคัญในการทำให้นักศึกษาครูได้ย้อนทบทวนสิ่งที่ตนพบในโลกออนไลน์ วิเคราะห์อคติของตนเอง และปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับคุณค่าของความเป็นพลเมืองดิจิทัลในระบอบประชาธิปไตย เมื่อเชื่อมกับกรอบการเข้าใจดิจิทัลของไทย (ประกาย สีเขียว และธดา สิทธิธาดา, 2566) จะเห็นได้ว่าการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพไม่อาจแยกขาดจากสุขภาวะ ความปลอดภัย มารยาทดิจิทัล และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างรับผิดชอบด้วยเหตุนี้ วงจรการประเมินและสะท้อนคิดจึงเป็นส่วนที่ทำให้การพัฒนาไม่หยุดอยู่กับการจัดกิจกรรม แต่ย้อนกลับไปหล่อหลอมจิตสำนึกของผู้เรียนให้มั่นคงยิ่งขึ้น

การขับเคลื่อนพลเมืองดิจิทัลสู่ระบบการผลิตครู

เพื่อให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาครูสังคมศึกษาก้าวพ้นจากระดับแนวคิดไปสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการปรับปรุงกลไกในระดับสถาบัน หลักสูตร และการปฏิบัติวิชาชีพอย่างเป็นระบบ โดยมีข้อเสนอแนะสำคัญ 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ข้อเสนอแนะต่อสถาบันผลิตครูและสถาบันอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาควรพิจารณาออกแบบรายวิชา "ความเป็นพลเมืองดิจิทัล" (Digital Citizenship) เป็นวิชาเฉพาะหรือวิชาศึกษาทั่วไปที่เน้นสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือดำเนินการบูรณาการมิติดังกล่าวเข้ากับรายวิชาทางสังคมศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอยู่เดิม (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, 2568) ทั้งนี้ การบูรณาการไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการสอนทักษะเชิงเทคนิคภายนอก แต่ต้องมุ่งเน้นการสร้าง "ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล" ภายในสถาบัน ที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาครูได้บ่มเพาะจิตสำนึกผ่านสภาพแวดล้อมเสมือนจริงที่ปลอดภัย และเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

ประเด็นที่ 2 ข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรครูสังคมศึกษา

ในฐานะสาขาวิชาหลักที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการสร้างพลเมือง หลักสูตรการผลิตครูสังคมศึกษาควรระบุสมรรถนะ "การรู้เท่าทันข่าวปลอมและวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง" ให้เป็นหนึ่งในมาตรฐานสมรรถนะสำคัญของการพัฒนาครูอย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาในรายวิชาต้องครอบคลุมทั้งมิติกฎหมาย จริยธรรม และทักษะการถอดรหัสภาษาดิจิทัลเพื่อป้องกันการตีตราผู้อื่น (จิรกาญจน์ เต็มพรสิน และคณะ, 2567) โดยหลักสูตรต้องมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะขั้นสูงเพื่อให้นักศึกษาครูสามารถออกแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อปรากฏการณ์ทางสังคมออนไลน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เมื่อออกไปปฏิบัติงานจริง (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

ประเด็นที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อครูและนักศึกษาครู

ครูและนักศึกษาครูสังคมศึกษาต้องยกระดับบทบาทจาก "ผู้ใช้เทคโนโลยี" หรือ "ผู้ถ่ายทอดความรู้" สู่การเป็น "ผู้นำความคิดดิจิทัล" (Digital Thought Leader) และผู้อำนวยความรู้ที่มีอิทธิพลในการสร้างสันติวัฒนธรรมในโลกออนไลน์ โดยต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการรับสารหรือส่งต่อข้อมูลตามกระแสสู่การประยุกต์ใช้ทักษะสังคมศึกษาในการสร้าง "วาทกรรมโต้กลับเชิงสร้างสรรค์" (Counter-Narrative) เพื่อลดความแบ่งแยกเชิงอุดมการณ์ ตลอดจนร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ในพื้นที่สาธารณะ (คุณัชญา ทิพยารักษ์สกุล และกอบสุข คงมนัส, 2565) ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการระงับความขัดแย้งเชิงโครงสร้างมิให้ลุกลามจากโลกเสมือนจริงสู่สังคมในชีวิตจริง

ประเด็นที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับการเขียนบทความทางวิชาการต่อไป

สำหรับการพัฒนาองค์ความรู้ในอนาคต ควรมีการศึกษาและนำเสนอประเด็นวิชาการเพิ่มเติมในลักษณะดังต่อไปนี้เพื่อขยายขอบเขตความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1. การวิจัยเชิงประเมินผลเชิงประจักษ์ (Empirical Research): ควรมีการศึกษารายละเอียดของ "โมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ (Tri-Core Model)" หรือ "ยุทธศาสตร์โมเดล KPA" ไปทดลองใช้จริงในชั้นเรียนเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและจิตสำนึกดิจิทัลของนักศึกษาครูอย่างเป็นรูปธรรม
2. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้ามบริบท (Comparative Study): ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสถาบันผลิตครูในภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีบริบททางวัฒนธรรมและทุนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะพลเมืองดิจิทัลที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับพหุวัฒนธรรมไทย
3. การพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงลึก: ควรมีการสังเคราะห์และถอดบทเรียนการสร้างเครื่องมือคัดกรองข่าวปลอม (Fact-checking) ร่วมกับพันธมิตรเครือข่ายเทคโนโลยีภาคพลเมือง (Civic Tech) เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่ทันสมัย และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกลไกปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในอนาคต

สรุป

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบทการเรียนรู้วิถีถัดไป (Next Normal) ถือเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตยที่ปลอดภัยและยั่งยืน โดยสามารถประมวลการเชื่อมโยงจากแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ใน 3 มิติหลัก เริ่มจากการสร้าง "จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล" (Digital Civic Consciousness) ที่ผสานปัญญาและจริยธรรมเข้าด้วยกันผ่านโมเดลสมรรถนะ 3 มิติ (The Tri-Core Model) ทั้งด้านความรู้ ทักษะปฏิบัติการ และเจตคติ ต่อด้วยการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เพื่อรับมือวิกฤตข้อมูล โดยสถาบันผลิตครูต้องปรับบทบาทสู่การเป็น "ผู้อำนวยการเรียนรู้ดิจิทัล" (Digital Facilitator) ที่ใช้ยุทธศาสตร์โมเดล KPA ร่วมกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านกิจกรรมรูปธรรม เช่น ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล เสวนาวาทกรรมโต้กลับ และโครงการสังคมศึกษาฐานดิจิทัล เพื่อรื้อถอนทรงงังทางความคิด (Filter Bubbles) และลดทอนวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) และมีทิศทาง คือ การขับเคลื่อนเชิง

ระบบและนโยบายด้วยการบูรณาการรายวิชาความเป็นพลเมืองดิจิทัลเข้าสู่หลักสูตร พร้อมกำหนดให้การเรียนรู้เท่าทันสื่อและการจัดการวาทกรรมเกลียดชังเป็นมาตรฐานวิชาชีพครูสังคมศึกษา ซึ่งการบ่มเพาะที่เข้มแข็งในทุกมิตินี้ จะช่วยยกระดับนักศึกษาครูสู่การเป็น “ผู้นำความคิดดิจิทัล” ที่พร้อมส่งต่อคุณภาพการเรียนรู้ไปยังเยาวชน เพื่อลดความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ลดการแบ่งขั้ว และปกป้องสิทธิเสรีภาพท่ามกลางความหลากหลายในระบอบประชาธิปไตยยุคดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- คุณัญญา ทิพยานุรักษ์สกุล และกอบสุข คงมนัส. (2565). รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานกับการส่งเสริมสมรรถนะครูด้านเทคโนโลยีดิจิทัล: THE BLENDED TRAINING FOR ENHANCING TEACHER'S DIGITAL COMPETENCIES. T-VET Journal สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3, 6(11), 13-25.
- จิรกาญจน์ เต็มพรสิน และคณะ. (2567). การพัฒนาโมเดลสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้บนเครือข่ายตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ที่ส่งเสริมการรู้ดิจิทัลสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์, 46(2), 1-18.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง และสุวิรินทร์ สุวรรณจักร. (2567). กระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแนวดิจิทัลเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลในห้องเรียนวิถีถัดไป. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 8(3), 1625-1640.
- ประกาย สีเขียว และธดา สิทธิธาดา. (2566). การส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนในยุคศตวรรษที่ 21. ใน การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 4 “GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2022 iHappiness: ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในยุคสังคมดิจิทัล” (น. 1132-1139). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. (2568). มคอ. 3 รายวิชาพลเมืองดิจิทัล. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2569 จาก <https://lms.rmutl.ac.th/tqf/detail/29554010725829441/3cd8764e8e94a1e22280e9a1c371f04f>
- ศรีรัช ลอยสมุทร. (2563). การวิเคราะห์วาทกรรมการสร้าง “ความเป็นอื่นคือศัตรู” ในการสื่อสารความเชื่อทางการเมืองในสื่อเครือข่ายสังคมสาธารณะ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต, 15(2), 43-50.
- เสวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ. (2566). องค์ประกอบของสมรรถนะการเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 13(1), 249-264.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). หลักสูตรการเข้าใจดิจิทัล (Digital Literacy) สำหรับพลเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สุภาภรณ์ เกียรติสิน. (2562). การเข้าใจดิจิทัลกับพลเมืองไทย (Digital Literacy in 21st). (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: อพทฤษฎี ศรีเอทนิว.
- อุษา บิ๊กกินส์. (2566). พลเมืองฉลาดรู้เท่าทันดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Educa. (2565). Trick คุณครู : สอนอย่างไร ให้รู้เท่าทัน Fake News. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2569 จาก <https://www.educathai.com/knowledge/articles/575>
- International Society for Technology in Education. (2019). ISTE standards for educators. Retrieved May 1, 2026, from <https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-education-leaders>
- Rachelle Dené Poth. (2023). Developing Students' Digital Citizenship Skills. Teaching students to develop an awareness of data security, online etiquette, and cyberbullying helps them make better decisions online. Retrieved May 1, 2026, from <https://www.edutopia.org/article/teaching-digital-citizenship-skills/>

UNESCO. (2021). Media and information literate citizens: Think critically, click wisely! (Media and information literacy curriculum for educators and learners). UNESCO Publishing. Retrieved May 1, 2026, from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377416>